

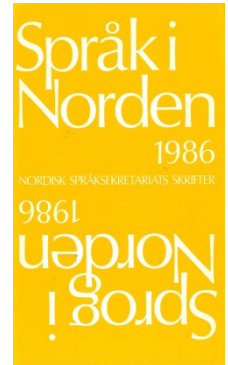
Sprog i Norden

Titel: Det sprogssociologiske klima i Norge 1985

Forfatter: Einar Lundeby

Kilde: Sprog i Norden, 1986, s. 54-59

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Nordisk språksekretariat

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Det språksosiologiske klima i Norge 1985

Av Einar Lundeby

I Norge er tospråkligheten fremdeles et dominerende faktum i den aktuelle språksituasjonen – det som gjør Norge ulikt Danmark, Sverige, Island og Færøyene.

Stort sett er nok den bitre striden mellom de to språkleirene stilnet. Men den kan blusse heftig opp når det blir spørsmål om valg av skriftspråk i skolen i en krets et eller annet sted i landet. Fastsettelsen av undervisningsspråk skjer nemlig ved folkeavstemning i den enkelte skolekrets når minst 25 % av folket ønsker det. Dermed blir fordelingen av de to språkformene som undervisningsspråk i grunnskolen det sikreste mål på hvor stor del av folket som regner seg for å søke til den ene eller den andre språkformen, og hver avstemning spiller en rolle for styrkeforholdet mellom bokmål og nynorsk.

I vår var det iallfall to slike avstemninger som jeg kjenner til, og i begge seiret nynorsken. Kretsene hadde nynorsk før også, men folket bekreftet sin preferanse for nynorsk med over 2/3 flertall. Dette markerer muligens en ny tendens for nynorsken. Fra 1943 til 1974 hadde nynorsken jamn tilbakegang ved slike avstemninger. Prosenten av nynorskelever sank fra 34 % i 1943 til 16,4 % i 1974. Men fra 1974 har nynorsken holdt stand. Prosenten er steget til 16,7 % i 1984 – ingen stor økning, men stillingen er altså blitt mer stabil, noe som de to avstemningene i vår bekreftet.

Stortinget behandlet forresten avstemningsreglene nå i vår, og forandret dem slik at alle som har vanlig stemmerett, heretter også kan være med og stemme ved skolespråksavstemninger. Tidligere hadde bare foreldre med barn i skolen stemmerett. Reglene har vært forandret flere ganger siden de ble innført i 1892. Den nye ordningen vil muligens bli til fordel for nynorsk, slik som de sosiolingvistiske forholdene er i norske bygder i dag.

Ny industri har i mange bygder ført med seg at det er flyttet inn folk utenfra, ofte fra byene. De er gjerne unge folk som har barn i skolen, og kunne dermed etter de gamle reglene få innført bokmål ved avstemningene. Nå vil også de eldre som ikke lenger har barn i skolen, få stemme. De utgjør ofte den opprinnelige, innfødte bondebefolkning, som med sin bakgrunn i dialekten vil sikre nynorsken.

Ellers er den politiske debatten for tida preget av at det er mer liv i den på nynorsk-sida enn innen bokmålsleiren. Helt siden 1917 har det vært mye hardere strid mellom bokmålsfolk innbyrdes enn det har vært mellom nynorskens tilhengere, men dette har forandret seg de siste åra. Årsaken er at nynorskseksjonen i Språkrådet har løst litt på den strenge purismen som har hersket i nynorsk, og sluppet inn noen ord i ordlistene som før har vært holdt ute. Det gjelder mest ord av tysk opphav, som *begeistre*, *beholdning*, *bestråle*, *ernære*, *forstemmande*, *forsøk* – altså med de tidligere bannlyste prefiksene *an-*, *be-*, *er-* og *for-*. Enn videre ca. 15 ord med suffikset *-heit*, f.eks. *frekkheit*, *griskheit*, *tomheit*, *lystigheit*.

Dette har vakt sterke reaksjoner i den konservative flokken blant nynorskfolk, og det er kommet biske angrep på nynorskrepresentantene i Språkrådet. Et blad med navnet "Noreg" reiser på denne bakgrunnen det prinsipielle spørsmålet hvem som skal ha myndighet til å normere språket, særlig da ordforrådet:

"Språkrådet er eit rådgjevande organ for staten. Og ei ny rettskriving skal vegen om departement, riksstyre og Storting – og ut til fråsegn. --- At Språkrådet tek seg lov til å godkjenne ordlistor med nye ord, er ikkje noko mindre enn eit maktmisbruk."

(Her må en være klar over at "rettskriving" i norsk språkdebatt har så vid betydning at det også omfatter ordforrådet – når det er normert, slik som i nynorsk.)

Det er prinsipielt interessant at det enda i dag, etter mer enn 100 års statlig språkregulering i Norge, kan reises tvil om hvem som egentlig har myndighet til å drive den!

Jeg sa at tilstanden har vært relativt rolig innen bokmålet de siste åra. Bakgrunnen for dette er at Språkrådet i 1981 vedtok en

del nye regler for rettskrivning og morfologi i bokmålet, som imøtekom ønskene fra de konservative, dem som kaller seg riksmålsfolk. Det ble igjen tillatt i offisiell rettskrivning å bruke en del av de former som hadde vært utestengt helt siden den store reformen i 1938. Dermed har propagandaen fra de konservative stilnet atskillig av, selv om noen av dem fortsetter å kreve sterke tilbakeføring til eldre former. Og de opprettholder fremdeles sin egen private riksmålsnorm. Men det er kanskje et tidens tegn at de nå i vinter gav en liten konsesjon i retning av de offisielle bokmålsformene. Det såkalte "Norske Akademi for Sprog och Litteratur" har bestemt at visse ordformer som de konservative hittil har bekjempet med nebb og klør, nå skal få plass i riksmålsordlista som valgfrie former. De vil nå føre opp *sne* vsa. *snø*, *sprog* eller *språk*, *farve* el. *farge*, *have* el. *hage*, *nevnd* el. *nemnd*, *efter* el. *etter*. De tradisjonelle skriftspråksformene her (*sne*, *have*, *efter* osv.) har vært regnet som merkeformer for riksmålsfolket, så det er ingen liten endring i holdningen som markeres med disse forandringene.

Og det var meget interessant å lese hva formannen i Riksmålsforbundet uttalte om grunnen til forandringene: De yngre riksmålsfolk føler ikke de offisielle formene som fremmede, og da bør de ha lov til å skrive dem, også om de ellers følger riksmålsnormalen. Av prinsipiell interesse er det her å konstatere at offisiell normering til syvende og sist synes å slå igjennom – det tar bare noe lengre tid enn en har regnet med. Når de yngre riksmålsfolk ikke føler de offisielle formene som fremmede, kommer det naturligvis av at de har møtt dem gjennom hele sin skolegang. I snart 50 år har *snø*, *etter* osv. vært eneformer i den offisielle rettskrivningen, *nå* blir de anerkjent også av den fløyen som har kjempet hardest imot dem.

Et annet eksempel som peker i samme retning er situasjonen for "den nye tellemåten", som ble innført i 1951 (altså typen femtien istf. enogfemti). I mer enn 30 år har de to tellemåtene konkurrert, nå synes omsider "den nye" å være i ferd med å vinne overtaket – slik forekommer det meg iallfall. Vi har f.eks. nylig fått et nytt begrep og dermed et nytt ord i "sekstiåtterne" – opprørsgenerasjonen fra 1968. De heter ikke noe annet – jeg har iallfall aldri hørt "åtteogsekstierne"!

Ellers er opinionen på begge sider av målgrensen opptatt av

den sterke anglifisering av språket. Temaet har jo vært aktuelt på flere nordiske språkmøter, så jeg skal ikke gå nærmere inn på fenomenet her. Men det er naturlig for meg å peke på at problemet er særskilt påtrengende i Norge pga. den stadig ekspanderende oljeindustrien som preger hele næringslivet i Norge mer og mer. Denne industriens språk var i utgangspunktet engelsk.

På oljeplattformene og i det hele i oljeindustrien har engelsk fortsatt å spille en stor rolle. I administrasjonen brukes for en stor del rein engelsk, og til daglig omgangsspråk på plattformene er det utviklet et norsk-engelsk blandingspråk som ikke kan vekke noen begeistring hos dem som skal forsøke å drive språkrøkt innafør nordiske språk. Et eksempel (en samtale mellom flyger og bakkestasjon, kalt sky-lobbyen):

- "Hallo, det er sky-lobbyen her."
- "Good morning."
- "Hva tid går denne flighten tilbake til Forus?"
- "Det kan nok ta litt tid. Først skal den shuttle, så må den ned på Tor for å fuele."
- "Javel, kan du ikke calle ned når de må ta på seg suitene."

(Fra en hovedoppgave av Tone Guldbrandsen, Universitetet i Bergen 1983).

Språkrådet har i høy grad vært oppmerksom på den uheldige situasjonen, og har sammen med RTT nedsatt et utvalg med representanter for de store oljeselskapene til å forsøke å skape en norsk terminologi innen oljebransjen, og fremme bruken av norsk i det daglige arbeidet. Imidlertid er det enda viktigere, og et interessant nytt trekk i bildet, at det statlige oljeselskapet, Statoil, sjøl har tatt ett språklig initiativ. Foran utbyggingen av et nytt oljefelt, kalt Gullfaks, har Statoil bestemt at det skal helt og holdent drives på norsk. Selskapet har derfor inngått en kontrakt med Universitetet i Bergen om at universitetet skal sørge for å få alle håndbøker som gjelder dette feltet, oversatt til norsk (72 bøker). Statoil bevilget 4 1/2 mill. kr til dette, og det siste året har 10-12 personer vært sysselsatt med denne oppgaven. Prosjektet er nå på det nærmeste fullført, og ca. 15 000 termer er fastsatt. Men arbeidet med norsk terminologi fortsetter, nå gjelder det termer for deler og utstyr i oljeindustien. Det er bevilget 2 mill. kr til dette arbeidet. Det er altså et enormt arbeid med orddanning på heimlig grunn som her blir utført. Det er planer om å få

samlet alt materialet i en stor oljeterm-ordbok, men det prosjektet er ennå ikke satt i gang. Vi håper at Norsk språkråd skal komme med i utarbeidinga av den. Hittil har Språkrådet dessverre vært holdt utafør det arbeidet som har vært drevet i Bergen, RTT likeså.

Utenom oljebransjen er det særlig dataindustrien som har hatt behov for ny terminologi. Det er også en industri i sterk ekspansjon i Norge, og *den* mangler termer på norsk akkurat som oljevirkosomheten. Norsk språkråd har utarbeidd en dataordbok, som er blitt en stor suksess, og sterkt medbestemmende i utviklingen av dataterminologi for norsk.

Offisiell normering av skriftspråket er som nevnt gammel tradisjon i Norge – det nye er at den nå er så aktuell innafor *ordforrådet* i form av standardisering av terminologi.

Imidlertid har det i den siste tida vært *normering av talemålet* som har skapt den livligste debatten i Norge. Det er jo velkjent at vi i Norge ikke har noen sikker fastslått riksnorm for talen. Dialektene har alltid hatt en sterk stilling, og de siste 10–15 år er den blitt ytterligere styrket ved at vi har hatt ei dialektørørse som har hevdet dialektenes rett med stor kraft. Slagord: "Dialekten din er god nok overalt!" Tilhengerne av denne oppfatningen har sjølsagt motarbeidd utviklingen av en norm for talemålet, og har til dels benektet at det fins noe slikt fenomen som en talemålsnorm i Norge.

Debatten om talemålsnormering har for en stor del vært ført innen Norsk språkråd, men har i noen grad også opptatt de spesielle språkstridsorganisasjonene. Den har vært diffus, og har hittil brakt lite avklaring. Men den torde være av en viss interesse for de andre nordiske land også. Ikke minst er det et aktuelt spørsmål, som jeg antar i noen grad er åpent også i de andre landa, *hvem* som skal normere. Det er et enda mer brennbart spørsmål for tale enn for skrift!

Hittil er det privatpersoner som har stått for oppstillingen av regler for talemålet – i den utstrekning vi har det. Forskriftene er nedfelt i to ordbøker basert på bokmålet: Ivar Alnæs' fra 1925 og Bjarne Berulfsens fra 1969. Nå er det behov for en ny bok, eller iallfall en ny utgave av Berulfsens. Det spørsmålet reiser seg naturlig: Hvem skal bestemme hva som skal føres opp som korrekte uttaleformer? Ville det ikke være rimelig at det offisielle

organet for språkrøkt, altså Språkrådet, hadde ansvaret for dette?

Det jeg nettopp har sagt, gjelder bokmålet. For nynorsk fins det ikke noen uttaleordbok, og forholdene omkring normert tale er enda mer flytende enn i bokmålet. Dialektrørsla har også hevdet slagordet: "Tal dialekt, skriv nynorsk!", og motstanden mot regulert norm for talen er nok svært sterk blant nynorskfolket.

Til oppsummering kan jeg slå fast at interessen for språklige spørsmål, den språklige bevisstheten, fremdeles er sterk i Norge, men den er blitt mer variert. Den tradisjonelle språkstriden, som nærmest er blitt en fastlåst skyttergravskrig, har m.a.o. blitt avløst av en sterkere interesse for språkets kvalitet – ikke minst ved nyskaping på heimlig grunn.